

УДК 330.341

Калініченко Л. Л.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
Харківського національного університету
будівництва та архітектури*

Kalinichenko L. L.
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of Economic Department
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture*

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

INNOVATIVE DEVELOPMENT MODEL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Анотація. У роботі розглянуто особливості інноваційного розвитку економіки України в умовах євроінтеграції. Визначено підходи до розвитку потенціалу підприємств України в умовах євроінтеграції. Проведено аналіз факторів зовнішнього середовища стосовно промислових підприємств. Надано рекомендації щодо впливу основних політичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів впливу зовнішнього середовища на підприємства, які формують промисловий комплекс країни.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна модель бізнесу, національна інноваційна система, PEST-аналіз.

Вступ та постановка проблеми. Майбутнє України – в інноваційній євроорієнтованій економічній політиці. Вітчизняним підприємствам важливо нарощувати свій потенціал, розвивати здібності до реалізації можливостей, налагоджувати високотехнологічні виробництва, запроваджувати принципи вільної міжнародної торгівлі. Основною стратегією інноваційного розвитку України повинна стати стратегія «нарощення», яка ґрунтується на принципі неухильного нарощування власного науково-технічного та інноваційного потенціалу з метою утримання лідируючих позицій на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів інноваційного розвитку економіки України та ефективного функціонування підприємств у контексті глобалізації світового ринку присвячено наукові праці Верба В.А., Новикова І.В. [1], Гришова І.Ю., Непочатенко В.О. [2], Крупки М.І. [3], Кобушко І.М., Гусейнова Е.І. [4], Крупка М.І., Демчишак Н.Б. [5], Мартиненко В.Ф., Носова О.В. [7], Рябеки О.Г. [8], Семєнова В.Г., Обертайло М.В. [9] та ін. Але, незважаючи на велику кількість оригінальних і змістовних праць вітчизняних учених із досліджуваної проблематики, слід зазначити, що проблема зміни консервативної моделі бізнесу на інноваційну досі залишається актуальною.

Метою даної роботи є визначення особливостей інноваційного розвитку економіки України та ефективного функціонування підприємств в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів.

Результати дослідження. У даний час переважна більшість підприємств в Україні спираються на консервативну бізнес-модель, при якій бізнес розглядається як діяльність, зосереджена на виконанні окремих функцій бізнесу (управління персоналом, маркетинг тощо) та управлінні ресурсами, у результаті чого здійснюються виробництво і продаж товарів або послуг в обмін на грошовий еквівалент або інші товари і послуги, переважають стратегії «переносу» і «запозичення», які зводяться до використання світового науково-технічного потенціалу і перенесення створених за кордоном інновацій у власну економіку або започаткування в країні виробництва продукції, котра вже виготовлялась в розвинутих країнах.

Результатом євроінтеграції має стати зміна консервативної моделі бізнесу на інноваційну як підсумок посиленої конкуренції українських виробників з іноземними. Основними особливостями інноваційного розвитку в умовах інтеграційних процесів є:

- прискорення темпів технологічного оновлення та зменшення життєвого циклу продукції. Протягом десятиліття відбувається зміна декількох поколінь технологій, а компаніям стає надзвичайно важко утримувати конкурентні переваги та інтелектуальне лідерство;
- інвестиційний глобалізм, що дає можливість компаніям швидко переорієнтувати фінансові ресурси на ринки, які сприяють зростанню їх конкурентного статусу;
- інвестиції в людський капітал. Сучасна економіка ґрунтується на знаннях, тобто індивідуальна, корпоративна і національна конкурентоспроможність вимагає від людини володіння новими знаннями, а країни-інноватори інвестують у талановитих людей у всьому світі;
- глобалізація попиту на високотехнологічну продукцію. Експорт високотехнологічних товарів зростає швидкими темпами та становить основу структури економіки країн ключових інноваторів;
- інтернаціоналізація дослідницької діяльності. Посилюються тенденції глобалізації інноваційної діяльності, що виявляється у створенні закордонних центрів, які проводять дослідження в новітніх напрямках науки і техноло-

гії. Розширення НДДКР за кордон – прагнення розширити потенціал за рахунок іноземних новітніх науково-технологічних досягнень.

Україна має всі необхідні передумови для включення в загальноєвропейський інноваційний простір за умови розбудови ефективної національної інноваційної системи, на яку впливають два рівні інноваційного середовища: макросередовище – охоплює суспільно-політичну, інституційно-правову, соціально-економічну системи отримання і використання нових знань у національних масштабах (виробничі сили, суспільні інститути, культурні традиції, науково-дослідницький потенціал, освітній сектор); мікросередовище – включає суспільно-політичні й економічні умови життєдіяльності індивіда, сукупність мотивів здійснення розробок і використання нових знань.

Метою розвитку національної інноваційної системи є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращання добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання [8]:

Державна політика повинна бути направлена на розробку програм щодо залучення та використання інвестицій в інноваційній сфері, приймання участі в управлінні процесами й ризиками в інноваційній діяльності, підтримку інноваційного потенціалу провідних наукових і конструкторських центрів, а також забезпечення реалізації науково-технічної політики, що відповідає світовому рівню. Це означає, що Україна має обрати такі напрями розробки «високих» технологій, для реалізації яких у державі вже створено реальні передумови та є відповідний науково-технічний потенціал для виходу на провідні позиції науки й техніки.

Державна підтримка інноваційних процесів в Україні повинна охоплювати:

- фінансові аспекти: фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв за рахунок коштів державного бюджету; ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів; надання безпроцентних чи пільгових позик та грантів; державне замовлення на інноваційні продукти; дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій; компенсація банківського процента, цілком чи його частини, у разі спрямування позички на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни; державні виплати провідним науковим центрам та науковцям;
- фіскальні пільги для інноваторів: зниження ставок податку на прибуток підприємств; податковий кредит інноваційним підприємствам; звільнення від деяких відрахувань до бюджету; пільгова амортизація для фірм, визначених як інноваційні.
- інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій: удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин; уведення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів; розвиток та підтримка системи освіти в країні; створення державної інформаційної інфраструктури; надання державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій (рис. 1).

Також існує необхідність коригування широкого спектру сфер державної політики щодо: підвищення національної конкурентоспроможності з метою розвитку конкуренції як основного стимулятора інноваційної

активності; сфери освіти та професійної підготовки задля створення необхідної структури людського капіталу; сфери ринків праці з метою підвищення мобільності кадрів; сфери регулювання підприємницької діяльності з метою сприяння підвищенню ділової активності в країні; сфери комунікацій задля сприяння прискоренню поширення інформації; сфери іноземних інвестицій і зовнішньої торгівлі з метою сприяння поширенню технологій у глобальному масштабі.

Необхідно зазначити, що перспективи подальшого розвитку інтеграції України та ЄС слід визначати з урахуванням можливостей потужного конкурентоспроможного національного інноваційного потенціалу та його взаємодії з європейським і світовим інноваційним простором на взаємовигідних умовах. При цих умовах на перший план виходить завдання забезпечення зростання потенціалу кожного господарюючого суб'єкта.

Для визначення підходів до розвитку потенціалу підприємств України в умовах євроінтеграції проведено аналіз факторів зовнішнього середовища стосовно промислових підприємств (PEST-аналіз) (табл. 1).

За результатами PEST-аналізу можна зробити наступні висновки щодо впливу основних політичних (Policy), економічних (Economy), соціальних (Society) і технологічних (Technology) аспектів впливу зовнішнього середовища на підприємства, які формують промисловий комплекс країни.

Дієвими політичними факторами, які стримують розвиток потенціалу українських промислових підприємств, є:

- обмеження бюджетування інноваційного розвитку промислових підприємств;
- обмеження можливостей державного регулювання діяльності підприємств сферою розробки і впровадження заходів підтримки.

З аналізу економічних факторів можна укласти, що для розвитку внутрішнього ринку і збільшення експорту необхідні дієві заходи щодо формування платоспроможного ринку збуту високотехнологічної продукції та приборкання цінового хаосу на монопольному сировинному ринку.

Аналіз діючих соціальних факторів дає можливість зробити висновок, що необхідно сформувати культ інженерно-технічного працівника, у тому числі в рамках пере-

Рис. 1. Структурно-логічна схема співробітництва України і ЄС в інноваційній сфері [1]

Таблиця 1

PEST-аналіз діяльності промислових підприємств України

Політичні фактори	Економічні фактори
1. Політизація суспільства, яка знайшла прояв у військовому конфлікті на сході країни. 2. Розбіжність центрів впливу з розподілом бюджетних коштів. 3. Відсутність законодавчої і податкової підтримки інноваційно активних підприємств. 4. Понад 90% промислових підприємств є приватизованими, що практично виключає державне регулювання. 5. Недовіра бізнесу до влади та її органів	1. Системні кризи світової фінансової системи. 2. Інфляційні ризики і відсутність шляхів їх подолання. 3. Неможливість уряду і НБУ стабілізувати курс гривні. 4. Висока облікова ставка НБУ, надмірні ставки кредитування бізнесу. 5. Наднизький платоспроможний попит внутрішнього ринку. 6. Висока залежність економіки країни від кредитів міжнародних фінансових організацій і фондів. 7. Недолік оборотних коштів у промислових підприємствах. 8. Неконтрольоване зростання цін на товари і послуги монополій (сировина, енергоресурси). 9. Високий рівень матеріало- і енергоємності продукції підприємств. 10. Низька рентабельність виробництва. 11. Слабке залучення іноземних і вітчизняних інвестицій в галузі промисловості
Соціальні фактори	Технологічні фактори
1. Скорочення чисельності працездатного населення. 2. Зменшення чисельності висококваліфікованих спеціалістів і робітників у великих промислових регіонах. 3. Недооцінка ролі промислових підприємств як основи економічної та соціальної захищеності країни. 4. Зниження привабливості праці у промислових підприємствах. 5. ЗМІ не приділяють належної уваги проблемам промислових підприємств і сучасним прогресивним принципам діяльності підприємств. 6. Відсутня чітко виражена орієнтація на якість як основу конкурентоспроможності. 7. Значний розрив між рівнем заробітної плати і рівнем потреб співробітників.	1. Втрата Україною лідируючих позицій у передових напрямках науки в галузі промисловості. 2. Відсутність інноваційної активності промислових підприємств. 3. Продукція, яка виробляється, більшістю підприємств, є морально застарілою, з низьким рівнем автоматизації та інтелектуалізації. 4. Відсутність належної технологічної бази: значний знос активної частини основних фондів. 5. Незначний рівень упровадження нових технологій та диверсифікації виробництва. 6. Відсутність триєдиного зв'язку «наука – технологія – виробництво».

Джерело: складено автором

гляду тарифних ставок, і тим самим сформувати умови для забезпечення промислових підприємств висококваліфікованими кадрами фахівців і робітників.

Ураховуючи вагомість технологічних факторів у розвитку промислових підприємств, необхідно:

- провести максимальну модернізацію промислових підприємств України через створення сприятливих умов кредитування та інвестування, які значно розширяють внутрішній ринок;

- оцінити наявний науково-виробничий потенціал передових підприємств, налагодити зв'язки між науково-дослідними інститутами та виробничими підприємствами через створення науково-виробничих кластерів, які будуть сприяти інноваційному типу розвитку підприємств;

- розробити законодавчо-нормативні та податкові заходи для підвищення інноваційної активності підприємств (спрощені процедури кредитування, зниження податкового навантаження, заохочення до подальшого інвестування прибутку);

- розробити державні програми щодо проведення масштабних науково-дослідних і експериментально-конструкторських робіт по оновленню і модернізації промислової продукції з метою підвищення її якості та конкурентоспроможності;

- розробити та реалізувати програми дій на загальнодержавному і регіональному рівнях по відновленню і модернізації активної частини основних фондів;

- популяризувати та стимулювати впровадження сучасних методів менеджменту, маркетингу і логістики в діяльність підприємств [5].

Інноваційна модель бізнесу повинна поширюватися на всі сфери функції суб'єкта господарювання – від виробництва до відносин зі споживачем. Інновації повинні торкнутися також підходу до відносин у колективі, системи організації та мотивації праці співробітників усіх рівнів – від топ-менеджменту до основних і допоміжних робітників на виробництві.

У сучасних умовах євроінтеграції підприємства особливо часто стикаються з невизначеністю і ризиками,

непередбачуваними ситуаціями, коли еволюційні підходи, побудова екстраполяційних прогнозів і планів за «пріоритетними» методами, не можуть забезпечити правильну орієнтацію розвитку в майбутньому, а отже, і можливості забезпечення ефективності діяльності. Вирішувати ці проблеми необхідно шляхом застосування методів стратегічного управління потенціалом підприємств як багатопланового, управлінського процесу, який сприяє формуванню і виконання ефективних стратегій формування і розвитку потенціалу, спрямованих на результативне балансування взаємовідносин у межах підприємства, включаючи його відокремлені підрозділи, та зовнішнім середовищем, а також досягнення встановлених цілей, формування нових можливостей і переваг [5].

Для успішної інтеграції України до системи європейської економіки необхідно визначення в кожному з регіонів країни тих галузей, для пріоритетного розвитку яких є сприятливі умови. У цих галузях першочерговим завданням повинна бути відмова від надзоганяючого високорозвинені країни типу розвитку, а визначення шляху розвитку через стимулювання впровадження власних нових технологій.

Висновки. Євроінтеграція вплине на економічні процеси в Україні не тільки на макро-, але й на мікрорівні господарювання, що передбачає зміну моделі ведення бізнесу на підприємствах, особливо на тих, які орієнтуються на розвиток міжнародних економічних процесів і експортно-імпортних відносин. Однак для багатьох суб'єктів господарювання такі зміни будуть вимушеними і не матимуть відповідної підготовки до зміни. Перспектива таких підприємств негативна: вони можуть стати банкрутами і зникнути з ринку. Щоб цього уникнути, бізнес повинен бути гнучким і спрямованим на постійне удосконалення незалежно від зовнішньої політики держави. Тільки розвиваючи інвестиційно-інноваційний потенціал вітчизняних підприємств провідних галузей економіки, Україна може досягти визнання в європейському економічному просторі, так як саме підприємства є базисом конкурентоспроможності держави.

Список використаних джерел:

1. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А. Верба, І.В. Новікова // Проблеми науки. – 2013. – № 4. – С. 13–17.
2. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2 (7). – С. 47–54.
3. Крупка М.І. Аналіз формування й використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в Україні / М.І. Крупка, Н.Б. Демчишак // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 26–37.
4. Кобушко І.М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2 (124). – С. 124.
5. Ковальчук С.В. Актуалізація маркетингових стратегій в контексті інноваційного розвитку підприємств: [монографія] / С.В. Ковальчук. – Хмельницький: Поліграфіст-2, 2012. – 280 с.
6. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні в умовах глобалізації економіки / В.Ф. Мартиненко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2013. – Вип. 4. – С. 41–50.
7. Носова О.В. Інвестиційний клімат в Україні: основні напрями поліпшення / О.В. Носова // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 58–65.
8. Рябека О.Г. Перспективні механізми державного управління інвестиційним розвитком регіонів / О.Г. Рябека // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=625>.
9. Семенова В.Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток як основа конкурентоспроможності промислових підприємств / В.Г. Семенова, М.В. Обертайло // Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О.Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – С. 211–235.
10. Концепція розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>.

Аннотация. В работе рассмотрены особенности инновационного развития экономики Украины в условиях евроинтеграции. Определены подходы к развитию потенциала предприятий Украины в условиях евроинтеграции. Проведен анализ факторов внешней среды в отношении промышленных предприятий. Предоставлены рекомендации относительно влияния основных политических, экономических, социальных и технологических аспектов влияния внешней среды на предприятия, которые формируют промышленный комплекс страны.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная модель бизнеса, национальная инновационная система, PEST-анализ.

Summary. In the article the features of innovative development of economy of Ukraine in conditions of European integration. Defined approaches to the development of enterprises of Ukraine in conditions of European integration. The analysis of factors of external environment for industrial enterprises. Provided recommendations on the impact of major political, economic, social and technological aspects of external environment on businesses that form the industrial complex of the country.

Key words: innovative development, innovative business model, national innovation system, PEST-analysis.